

Батарейна Ірина Олександрівна

здобувач вищої освіти третього рівня

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Б. Хмельницького

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

***Анотація.** У статті обґрунтовано провідну роль вчителя початкових класів в становленні особистості дитини. Проаналізовано погляди сучасних дослідників щодо оновлення вимог до вчителя під час реформування системи освіти, зокрема початкової. Проведено паралель між попередніми і сучасними вимогами до учителя Нової української школи. В Концепції Нової української школи, Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті зазначено, що виховання гармонійно розвиненої, духовно багатой і фізично здорової особистості є одним із пріоритетних завдань. Нова українська школа буде виховувати не лише відповідальність за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства. Виховання не буде зведено лише до окремих “занять із моралі”. Виховання сильних рис характеру та чеснот здійснюватиметься через наскрізний досвід. Усе життя Нової української школи буде організовано за моделлю поваги до прав людини, демократії, підтримки добрих ідей.*

Виховний процес буде невід’ємною складовою всього освітнього процесу і орієнтуватиметься на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність).

У формуванні виховного середовища братиме участь увесь колектив

школи. У закладах буде створюватися атмосфера довіри, доброзичливості, взаємодопомоги і взаємної підтримки при виникненні труднощів у навчанні та повсякденному житті. Ключовим виховним елементом стане приклад учителя, який покликаний зацікавити дитину.

Ключові слова: *виховання, вихованість, моральне виховання, Нова українська школа, підготовка учителя.*

Постановка проблеми. Розбудова в Україні якісно нової системи освіти відбувається в умовах ускладнення виховних проблем, поширення негативних явищ у шкільному середовищі. Численні соціологічні та психолого-педагогічні дослідження свідчать про недостатній рівень морально-духовних цінностей, особистісну недосконалість значної частини учнів початкової школи. За цих умов питання морального розвитку підростаючого покоління належить до національних інтересів нашої держави. Навчити дітей творити моральні взаємини в гармонії з іншими людьми, самим собою, світом навколо себе - стратегія виховної політики школи нового типу. Нова модель освіти має базуватися на заходах демократизму та гуманізму і сприяти створенню умов для особистісного розвитку, самореалізації людини. Відповідно до змін в освіті змінилися підходи до формування загальних компетентностей учнів. Одним із найважливіших підходів є орієнтація на євроінтеграцію та створення єдиного освітнього простору.

Концептуальною засадою реформування Нової української школи є створення сучасного освітнього середовища, яке сприятиме творчому розвитку учнів до навчання. Інтеграція України в світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, модернізації змісту освіти і організації її адекватно світовим тенденціям і вимогам ринку праці. Система освіти має забезпечувати формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, підготовлена до життя в постійно змінюваному, взаємозалежному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Моральне виховання учнів є складним і багатогранним. У процесі науково-педагогічного пошуку встановлено відсутність єдиного погляду на зміст поняття “виховання”; проаналізовано різні підходи до трактування поняття “моральне виховання” на теоретико-методологічному рівні, підкреслено, що для педагогічної науки інтерес становить педагогічне, психологічне та соціологічне уявлення про феномен виховання. О.Матвієнко розуміє виховання як процес розвитку дитини - суб'єкта культури та власної життєтворчості, передання їй творчих і соціокультурних цінностей під час особистісної взаємодії та діалогічного спілкування педагога й учня [5].

Завдання морального виховання полягає у розвитку в дитини моральних почуттів, потреб, свідомості, стійких моральних переконань, навичок та звичок моральної поведінки, спрямованих на усвідомлення учнями свого ставлення до людей, самої себе, життя в цілому. Основний зміст морального виховання полягає у визначенні сукупності методів і прийомів, що забезпечують розв'язання наявних завдань та проблем у справі організації виховного процесу. Г.Ващенко, Б.Грінченко, А.Макаренко, І.Огієнко, С.Русова, В.Сухомлинський, І.Стешенко, С.Шацький розглядали значення духовно-моральних цінностей у вихованні підростаючого покоління у тісному зв'язку з розвитком усієї системи виховання. Моральному вихованню школярів присвячені різнопланові педагогічні дослідження Ш.Амонашвілі, В.Бабич, В.Білоусової, О.Богданової, О.Бондаревської, І.Зверєвої, В.Киричок, Л.Г.Коваль, Т.Коннікової, Н.Підгорної, В.Петрової, О.Савченко, Т.Цвелих, Т.Чорної. Теоретичні аспекти методології морального виховання висвітлено у наукових працях М.Болдирєва, Н.Гончарова, Є.Ільїна, І.Мар'єнко, І.Огороднікова, Л.Рувінського, І.Харламова та ін. Моральне виховання є об'єктом дослідження також сучасних зарубіжних учених: П.Еббса, Л.Рейда, В.Штейна, Є.Уілсона, Є.Сторра, Р.Гіпсона та ін. Для вдосконалення морального виховання учнів були направлені праці українських учених В.Бабич, В.Білоусової, А.Бойко, Т.Люріної, Ю.Підборського, К.Плівачук, А.Сембрат, Л.Москальової, М.Окси, О.Савченко, О.Сухомлинської та ін.

Мета статті — виявлення особливостей морального виховання учнів початкових класів в умовах Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. На важливості морального виховання учнів наголошено у низці нормативно-правових документів: Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ ст. (2002), законах України “Про освіту” (2017), “Про вищу освіту” (2014), Концепції національного виховання студентської молоді (2009), Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004), Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року (2012), Галузевій концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Концепції Нової української школи (2016) та ін. [1-3].

Відбувається розвиток української освіти, орієнтація морального виховання на пріоритет загальнолюдських цінностей. З переходом Нової української школи на новий зміст, структуру і тривалість навчання за проектом “Нова українська школа”, передбачено виховання, яке не буде зведено лише до окремих “занять із моралі”. Виховання сильних рис характеру та чеснот здійснюватиметься через наскрізний досвід. Усе життя Нової української школи буде організовано за моделлю поваги до прав людини, демократії, підтримки добрих ідей. У формуванні виховного середовища братиме участь увесь колектив школи. У закладах буде створюватися атмосфера довіри, доброзичливості, взаємодопомоги і взаємної підтримки при виникненні труднощів у навчанні та повсякденному житті [3].

У школі формується особистість, її громадянська позиція та моральні якості. Виховати патріота з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважати гідність і права людини. Нові освітні стандарти будуть ґрунтуватися на “Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя” (18.02.2006), але не обмежуватимуться ними. Компетентність — динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих

якостей, що визначає здатність особи успішно проводити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

“Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло”, - писав Василь Сухомлинський [10]. Розробки концептуальних засад реформування початкової освіти означали формулу Нової української школи, яка складається з дев'яти ключових компонентів: умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками; новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм; сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів; наскрізний процес виховання, який формує цінності; нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя; децентралізація та ефективно управління, що надасть школі реальну автономію; справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти [3;4].

Сьогодні у практиці виховання спостерігаються уніфікація педагогічної діяльності, недооцінка природних основ формування дитини, нехтування новітніми технологіями, відсутність повноцінної системи виховання, в основі якої суб'єкт - суб'єктна взаємодія педагога і учнів. У шкільній практиці домінує виховання, яке ґрунтується на вербальних методах, монологічному підході у спілкуванні учителя й учнів, недооцінюються самопізнання і саморозвиток школярів.

Передбачена зміна не лише навчальних програм та засобів навчання, а й організація освітнього простору. А.Цимбалару в науковій праці “Освітній простір: сутність, структура і механізми створення” розглядає “освітній простір школи” як просторово-предметний компонент (предметні засоби, сукупність та певне розташування яких створює умови для організації потрібних дій суб'єктів).

Він уміщує виховний, розвивальний, навчальний, педагогічний простори тощо. Освітній простір розглядається як складне утворення, що складається з освітнього простору кожного учня, кожного вчителя, кожного з батьків, як подій, у яких здійснюються різні види діяльності кожного учасника освітнього процесу з освоєння шкільного середовища, необхідні для задоволення їхніх освітніх потреб. Це засіб змінити зовнішнє з метою його перетворення в індивідуальне. Таке розуміння ґрунтується на дослідженнях, які доводять, що освітній простір вибудовується навколо особистості, оскільки лише їй притаманна діяльність, завдяки якій освоюється освітнє середовище [3]. Адже Нова українська школа на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти, максимально враховуватиме права дитини, її здібності, потреби та інтереси, цим критерієм повинен відповідати й освітній простір. Окрім класичних варіантів організації навчального простору в класі, використовуватимуть новітні, наприклад, мобільні робочі місця, що легко трансформувати для групової роботи. До того ж організація освітнього простору навчальних кабінетів потребує широкого використання нових ІТ-технологій, мультимедійних засобів навчання, оновлення навчального обладнання. Усе це здійснюватимуть через організацію 8 осередків.

Сучасні вчені-педагоги трактують виховання як цілеспрямований процес, який здійснюється під керівництвом спеціально призначених суспільством людей - учителів, педагогів, вихователів, що включає всі види навчальних занять та позашкільної, спеціально здійснюваної виховної роботи. Вихованість - ступінь сформованості в людині соціальних та морально-естетичних відносин як найважливішої частини її особистісного розвитку. Мета виховання - це насамперед визначені результати в розвитку й формуванні особистості, яких намагаються досягти в процесі виховної роботи. Моральне виховання - цілеспрямований та систематичний вплив на свідомість, почуття та поведінку вихованців із метою формування в них моральних якостей, що відповідають вимогам суспільної моралі [7]. Основні завдання морального виховання: формування моральної свідомості; виховання та розвиток моральних почуттів; вироблення вмінь та навичок моральної поведінки.

В сьогоднішніх умовах зростає ціна моральної спрямованості здобутих знань. Ще Я.Коменський говорив: "Діти допитливі, з гострим розумом при правильному вихованні стають великими людьми" [6]. Вихованість - якість особистості, яка визначає в повсякденній поведінці людини її відношення до інших людей. В основі такого відношення лежать повага і доброзичливість до кожної людини.

Насамперед варто зазначити, що моральні якості (справедливість, щирість, милосердя, патріотизм) не передаються генетично. Вони формуються у процесі соціалізації, передусім виховання. Сучасна наука зосереджена на дослідженні таких проблем морального виховання: формування субкультури дитинства в інформаційному світі, розвиток культури ненасилля і толерантності, засвоєння учнем культур і мов інших народів, екологічне виховання. Дослідники наголошують, що важливим періодом морального розвитку є молодший шкільний вік - це період розвитку дітей від 6-7 до 10-11 років, що відповідає періоду їхнього навчання в початковій школі. Забезпечення успішності морального виховання учнів початкових класів потребує врахування таких вікових психологічних особливостей: потреба дитини в ігровій діяльності; неможливості довго займатися монотонною діяльністю; довільність; розбіжність між моральними знаннями і реальною поведінкою; переоцінювання власних моральних якостей і недооцінювання їх в однолітків; схильність до інтенсивного засвоєння моральних знань; зростання ролі ровесників у процесі дорослішання (у 1-2 класах діти віддають перевагу взаємодії з учителем, тоді як у 3-4 класах проявляють інтерес до спілкування з однолітками). На цьому віковому етапі формується ядро моральної поведінки, почуттів і переконань. Учень не тільки пізнає сутність моральних категорій ("добро", і "зло", "честь" і "безчестя", "милосердя" і "жорстокість"), а й вчиться оцінювати їх у власних вчинках і діях інших людей. Перші елементарні уявлення про те, що добре, а що погано, діти отримують ще до школи: вдома і в закладі дошкільної освіти. З приходом у школу важливою особою для дитини стає вчитель, і саме від нього значною мірою залежить подальший моральний розвиток молодшого школяра. Для учнів

початкових класів вчителі повинні стати моральним прикладом і авторитетом [8].

Значний вплив на формування моральності молодшого школяра має використання різних видів мистецтва (живопис, скульптура, театр, література, кіно). Важливість морального виховання на даному віковому етапі пояснюється такими факторами: учні початкових класів є найбільш сприятливими для формування моральності людини; моральна обізнаність дає учневі уявлення про наслідки власних вчинків, готуючи до життя в соціумі; у молодшому шкільному віці закладаються основи життєвої позиції особистості. Виховна робота має одночасно спрямовуватися й на всебічний моральний розвиток учнів, і на розв'язання цілком конкретних для певного етапу виховання завдань. При цьому не можна не зважати на нерівномірність морального виховання, неоднакову активність дітей у різних сферах діяльності [9]. Моральність як критерій вихованості в моделі процесу морального виховання молодших школярів є його очікуваним результатом, однак потрібно пам'ятати, що процес морального виховання особистості на жодному з етапів не можна вважати завершеним, результативним. Формування моральності передбачає взаємопов'язані процеси вироблення у молодшого школяра позитивних особистісних якостей під впливом зовнішніх чинників, а також використання їх у життєдіяльності шляхом самовизначення в ситуаціях морального вибору.

Виховні технології - відбивають систему конкретних засобів впливу на учня, учнівський колектив на науковій основі і спрямовані на досягнення виховної мети та удосконалення педагогічної діяльності. Вибір виховної технології починається з усвідомлення мети та основних завдань виховної роботи закладу. Найпоширеніша класифікація інноваційних виховних технологій така: технологія виховання успішної особистості; персоніфіковане (індивідуальне) виховання; технологія інтегрованого виховання; проектна технологія; ігрова технологія; розвивальне виховання; технологія саморозвитку особистості; колективні творчі справи; виховання на основі системного підходу; технологія співробітництва.

Тому поряд із традиційними методами обов'язково треба

використовувати інноваційні, що можуть активізувати активну енергію учнів, направивши її в потрібне русло. Важливу роль відіграє “дозування” традиційних та інноваційних. Воно залежить від безлічі факторів, зокрема рівня навченості учнів, рівня педагогічного досвіду, інтелекту педагога. Комбінуючи в процесі виховання інноваційні і традиційні методи роботи, потрібно намагатись створювати умови для розвитку і саморозвитку учнів початкових класів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, ідеї морального виховання молодших школярів у культурно-історичних обставинах початку XXI ст. передбачають реалізацію моральних цінностей, що відкладаються в свідомості дитини у вигляді норм, принципів, ідеалів, понять тощо. Це завдання реалізується у поєднанні досвіду світського та релігійного виховання. В колективній діяльності чинником виховання стають самі умови, характер стосунків. Спілкуючись, учні початкових класів вчаться працювати в колективі. За правильно організованого уроку успішно розвиваються такі моральні показники, як колективізм, відповідальність, чесність, культура поведінки.

Зміст підручників надає вчителю багатий матеріал для проведення виховної роботи на уроці, яка б формувала свідомість учнів, їх уявлення про найпростіші норми моралі, правила людських взаємовідносин. Особливе значення в цьому змісті слід відвести книгам для читання з української мови, матеріалу підручника “Я і Україна”. Вміле використання матеріалу цих підручників з виховною метою дозволяє вчителю вести систематичну роботу по формуванню моральних уявлень дітей.

Таким чином, проблема вивчення морального виховання є актуальною. У моральному, як і будь-якому іншому, вихованні не можна абсолютизувати або недооцінювати жодного із засобів. Тільки оптимальне їх поєднання з урахуванням індивідуальних особливостей учнів забезпечить очікуваний результат. Головне – забезпечити цілеспрямованість, єдність й узгодженість дій усіх соціальних інституцій, які мають вплив на особистість.

Список використаної літератури.

1. Закон України “Про освіту” від 05.09.2017 № 2145 - VIII ст. 1-7. URL: <http://zakon.rada.gov/lavs/show/2145-19> (дата звернення: 05.01.2019).
2. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13. 05. 1999. № 651 - XI□V ст. 1-2. URL: <http://zakon.rada.gov/lavs/show/651-14> (дата звернення: 05.01.2019).
3. Концепція «Нова українська школа» Схвалено рішенням кол. МОН України від 27.10.2016. URL:<https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення 05.01.2019).
4. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – [2-ге вид.] – К. : Т-во «Знання» України, 2010. – 520 с.
5. Основи морального виховання особистості молодшого школяра / О.В.Матвієнко - Київ: Стилос, 1999. - 232 с.
6. Педагогіка : навч. посібник / упоряд. : В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – 2-ге вид., випр. і доп. – Вінниця : Книга-Вега, 2003. – 416 с.
7. Педагогічний словник / [за ред. Дійсного члена АПН України М.Д. Ярмаченка]. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
8. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. - М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 1999. - Кн. 2: Процесс воспитания. - 256 с.
9. Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років [Електрон. ресурс]. – 2015. – Режим доступу : <http://osvita.ua/news/43501/>
10. Сухомлинський В. Як виховати справжню людину / В. Сухомлинський // Вибр. твори : у 5-ти т. – Т. 2. – К., 1976. – С. 149 – 416.

References.

1. *The Law of Ukraine "On Education" dated September 5, 2017 No. 2145 - VIII Art. 1-7. URL: <http://zakon.rada.gov/lavs/show/2145-19> (Appointment Date: January 5, 2019).*

2. The Law of Ukraine "On General Secondary Education" dated 13.05.999. No. 651 - X I of the Art. 1-2. URL: <http://zakon.rada.gov/lavs/show/651-14> (application date: 05/01/2019).
3. Concept "New Ukrainian School" Approved by decision count. Ministry of Education and Science of Ukraine dated 27.10.2016. URL: <https://mon.gov.ua/en/tag/nova-ukrainska-shkola> (application date 05.01.2019).
4. Kremin VG Philosophy of human-centeredness in the educational space / VG Kremen. - [2nd form.] - K.: T-"Knowledge" of Ukraine, 2010. - 520 p.
5. Fundamentals of moral education of the personality of the junior schoolboy / O.V.Matviyenko - Kyiv: Stylos, 1999. - 232 p.
6. *Pedagogy: teach. manual / order. : VM Galuzyak, MI Smetansky, V. I. Shakhov. - 2nd form., Vopr. and add - Vinnitsa: Book-Vega, 2003. - 416 pp.*
7. Pedagogical Dictionary / [ed. Active Member of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine M.D. Yarmachenko] - K.: Pedagogical thought, 2001. - 516 pp.
8. Podlasy I.P. Pedagogy New course: tutorial for studio. ped high schools: 2 books. - M. : Gumanit. ed. Center VLADOS, 1999. - Kn. 2: The process of upbringing. - 256 s.
9. Draft Concept for the Development of Ukrainian Education for the period 2015-2025 [Electron. resource]. - 2015. - Mode of access: <http://osvita.ua/news/43501/>
10. Sukhomlinsky V. How to raise a true person / V. Sukhomlinsky // Vyborg. works: in 5 t. - T. 2. - K., 1976. - P. 149 - 416.

BATAREINA Irina, Third Level Higher Education Melitopol State Pedagogical University the name of B. Khmelnytsky

***MORAL EDUCATION OF STUDENTS IN THE INITIAL CLASSES IN THE
CONDITIONS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL***

Abstract. The article substantiates the leading role of the elementary school teacher in the development of the child's personality. The views of contemporary researchers regarding the updating of the requirements for the teacher during the reform of the education system, in particular the initial one, are analyzed. A parallel between the previous and current requirements for the teacher of the New Ukrainian School was held. Development of Education in Ukraine in the 21st Century, states that the education of a harmoniously developed, spiritually rich and physically healthy personality is one of the priority tasks. The new Ukrainian school will raise not only responsibility for itself, but also the development and welfare of the country and of all mankind. The upbringing will not be limited to individual "moral classes." The upbringing of strong character traits and virtues will be through through experience. The whole life of the New Ukrainian School will be organized according to a model of respect for human rights, democracy, support for good ideas.

The educational process will be an integral part of all education. The process and will focus on universal values, in particular moral and ethical (dignity, honesty, justice, care, respect for life, respect for oneself and other people), soci- All-political (freedom, democracy, cultural diversity, respect for the native language and culture, patriotism, respectful status- respect for the environment, respect for the law, solidarity, responsibility). In the formation of the educational environment, all collections will take part. The school Institutions will create an atmosphere of trust, charisma, mutual assistance and mutual support in the emergence of no difficulties in learning and everyday life. A key educational element will be an example of a teacher who, clicks to interest the child.

Key words: education, upbringing, moral education, a New Ukrainian school, teacher training.